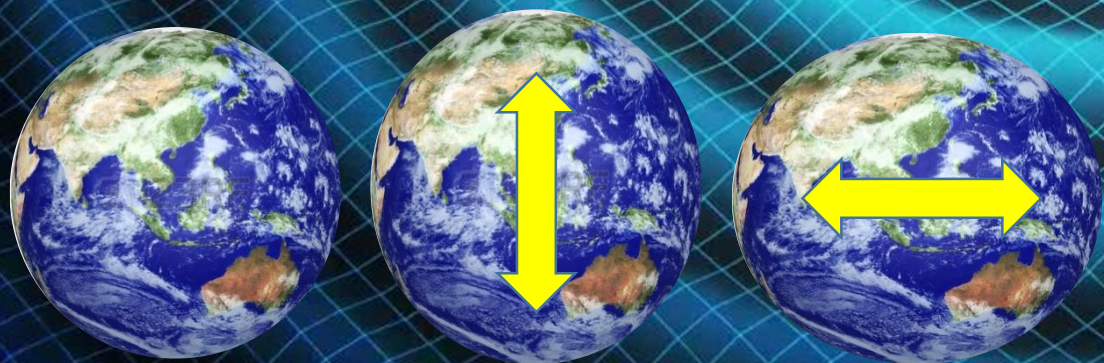

Gravitační vlny hýbou světem

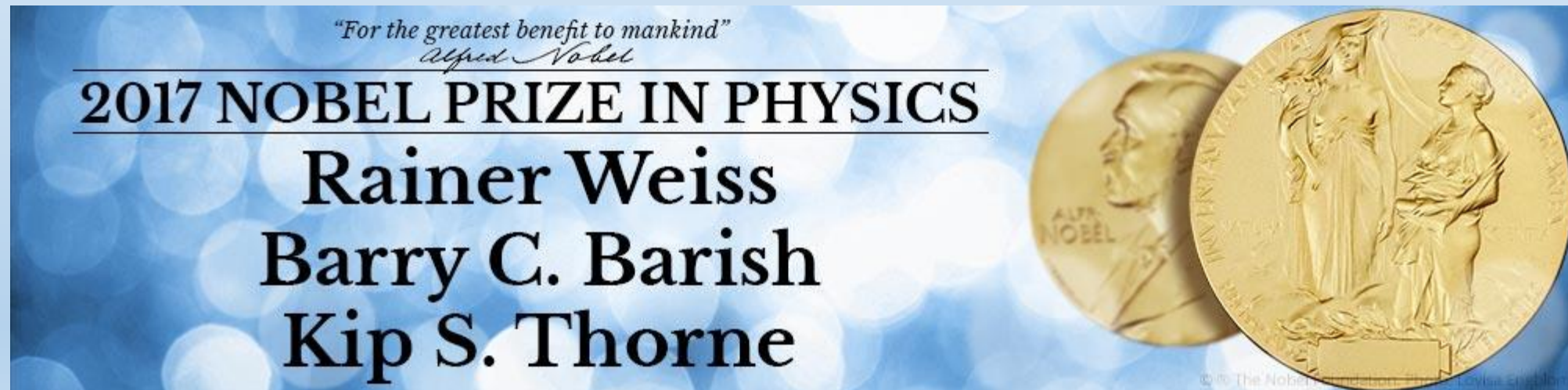
Jiří Svoboda

Astronomický ústav AV ČR

Týden vědy a techniky, 11.11.2017

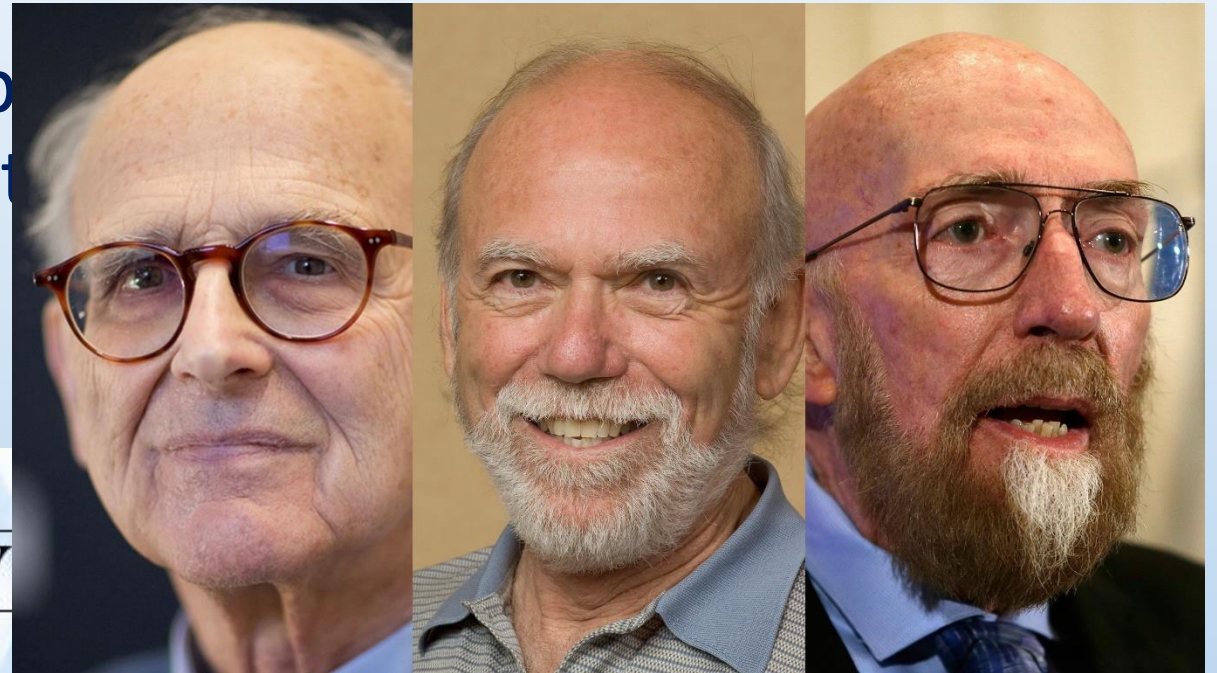
Nobelova cena za fyziku 2017

- za rozhodující příspěvek k vybudování detektoru LIGO (Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory) a pozorování gravitačních vln

Nobelova cena za fyziku 2017

- za rozhodující příspěvek k vybudování LIGO (Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory) a pozorování gravitačních vln

"For the greatest benefit to mankind"
Alfred Nobel

2017 NOBEL PRIZE IN PHYSICS

**Rainer Weiss
Barry C. Barish
Kip S. Thorne**

© The Nobel Prize in Physics 2017

Teorie relativity

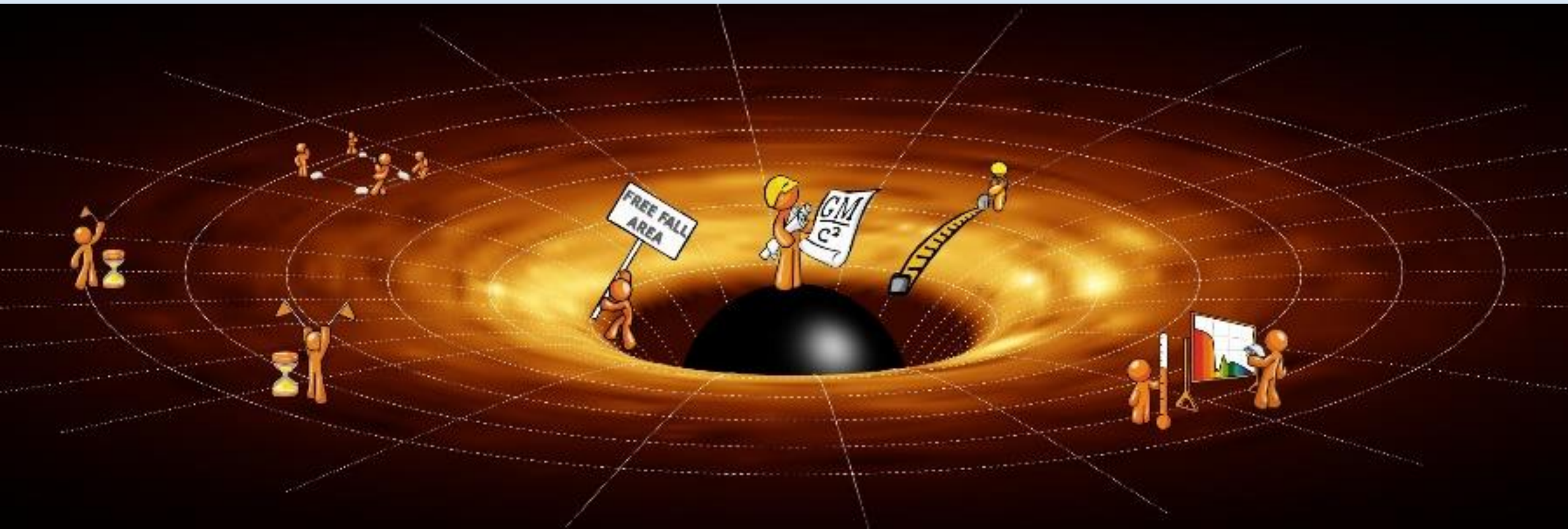
- speciální (1905) – rychlost světla je konečná ($c = 299\,792\,458$ m/s)
- obecná (1915) – gravitační pole je zakřivením prostoročasu

Albert Einstein

Černé díry

- jsou ohraničené tzv. **horizontem událostí**, zpod kterého se nedostane nic ani světlo

Velikost černé díry

- odvíjí se od **hmotnosti**

- gravitační poloměr: $R = \frac{(2)GM}{c^2}$

Opravdu existují
černé díry?
Kde je ve vesmíru
hledat?

Mléčná dráha

~ 100 miliard hvězd

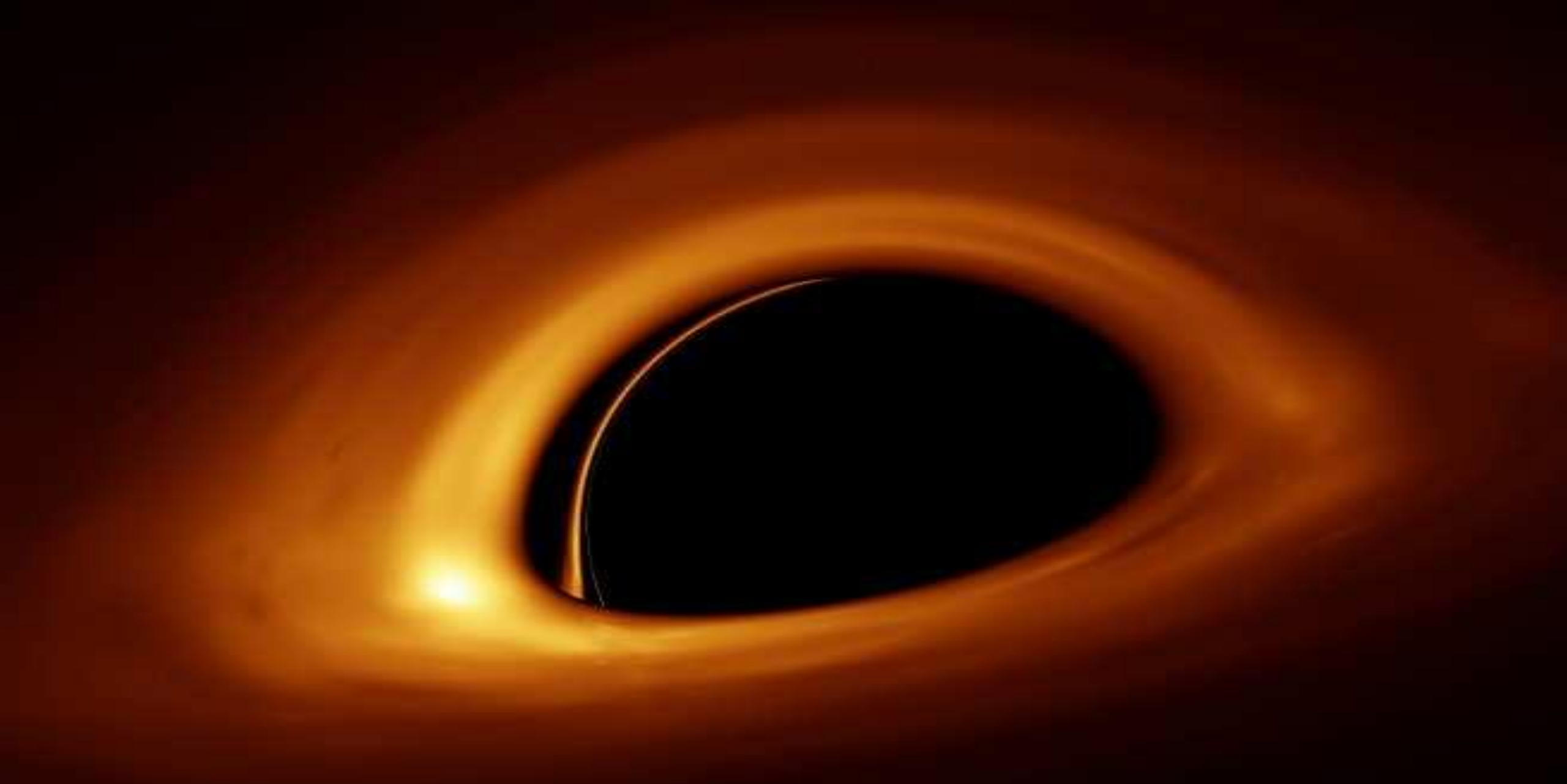

Mléčná dráha

~ 100 miliard hvězd
~ 100 milionů černých děr

jak ale černé díry objevit?

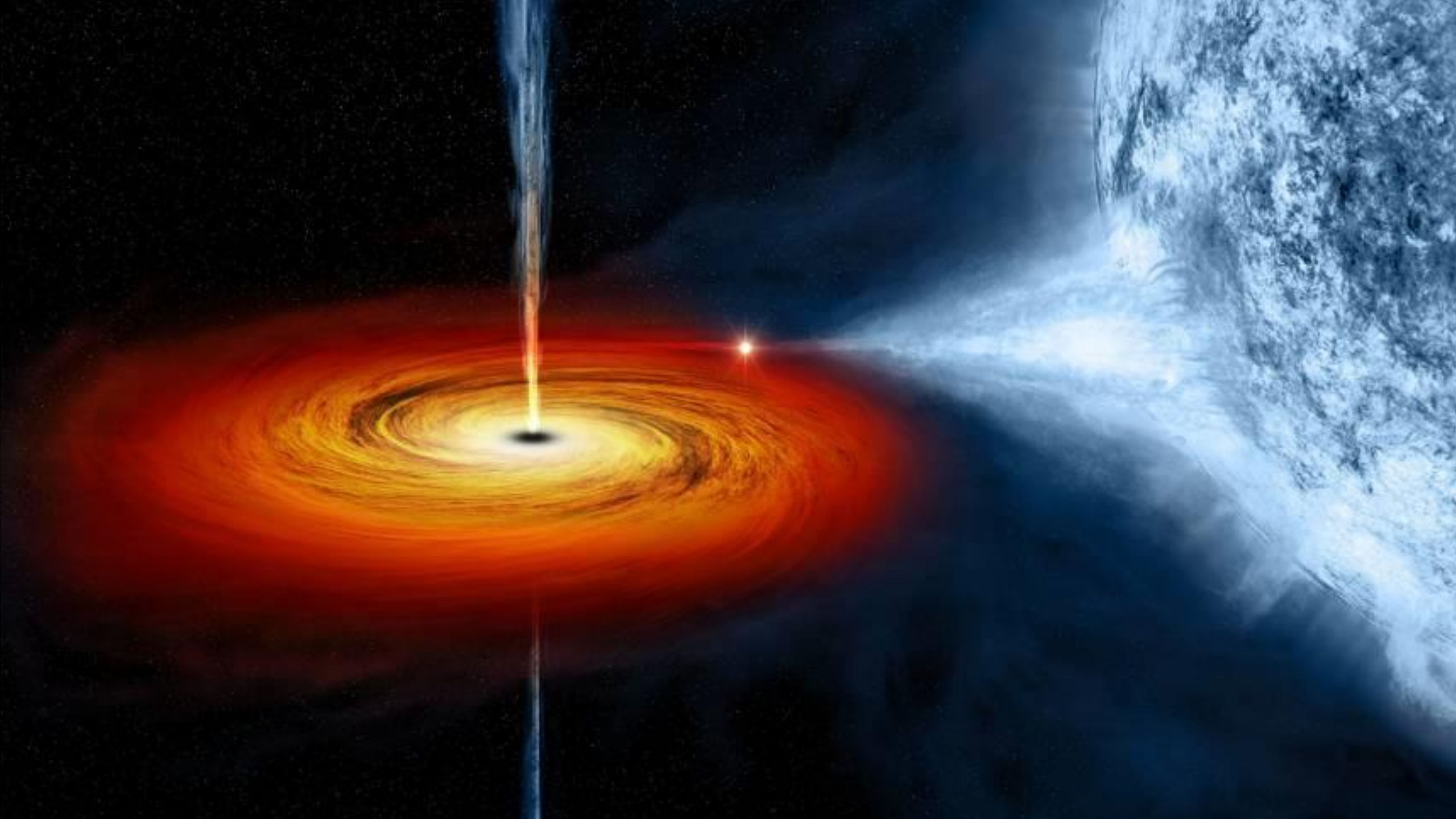
Kredit: Michal Bursa,
Astronomický ústav AV ČR

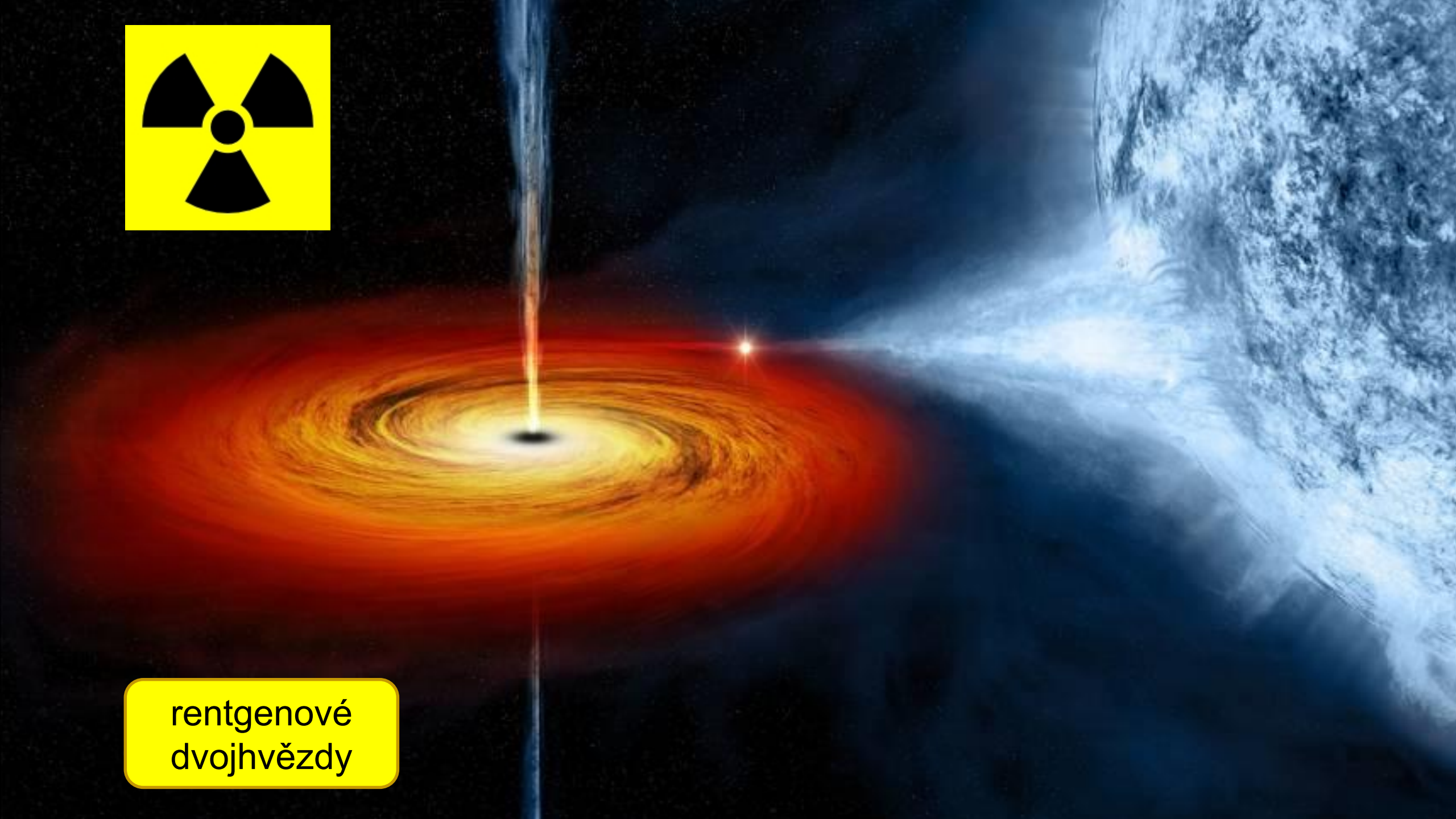
stelární černé díry

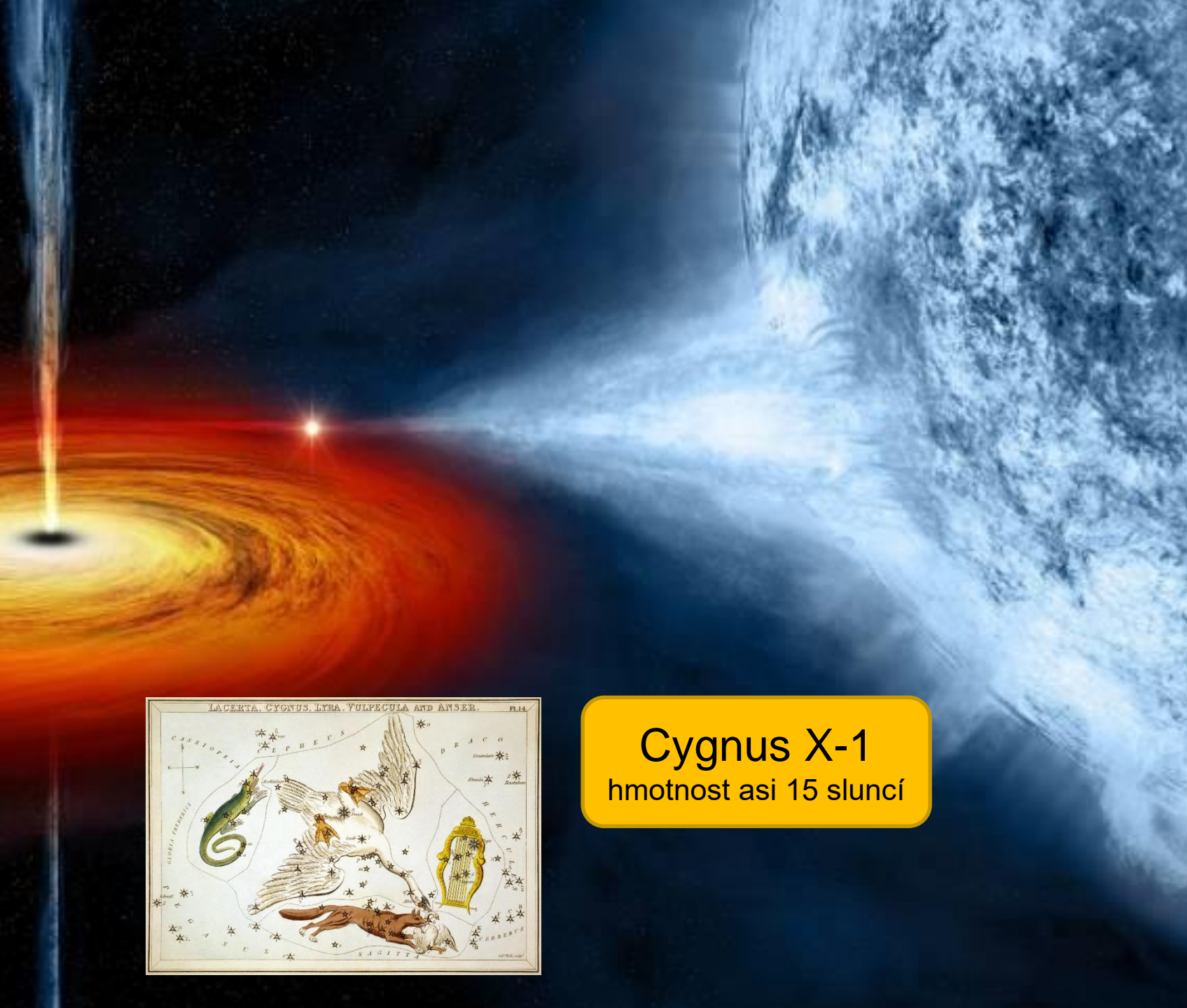
pouze několik km

nejbližší černá díra: A0620-00
~ 1 kiloparsek (3×10^{16} km) ?

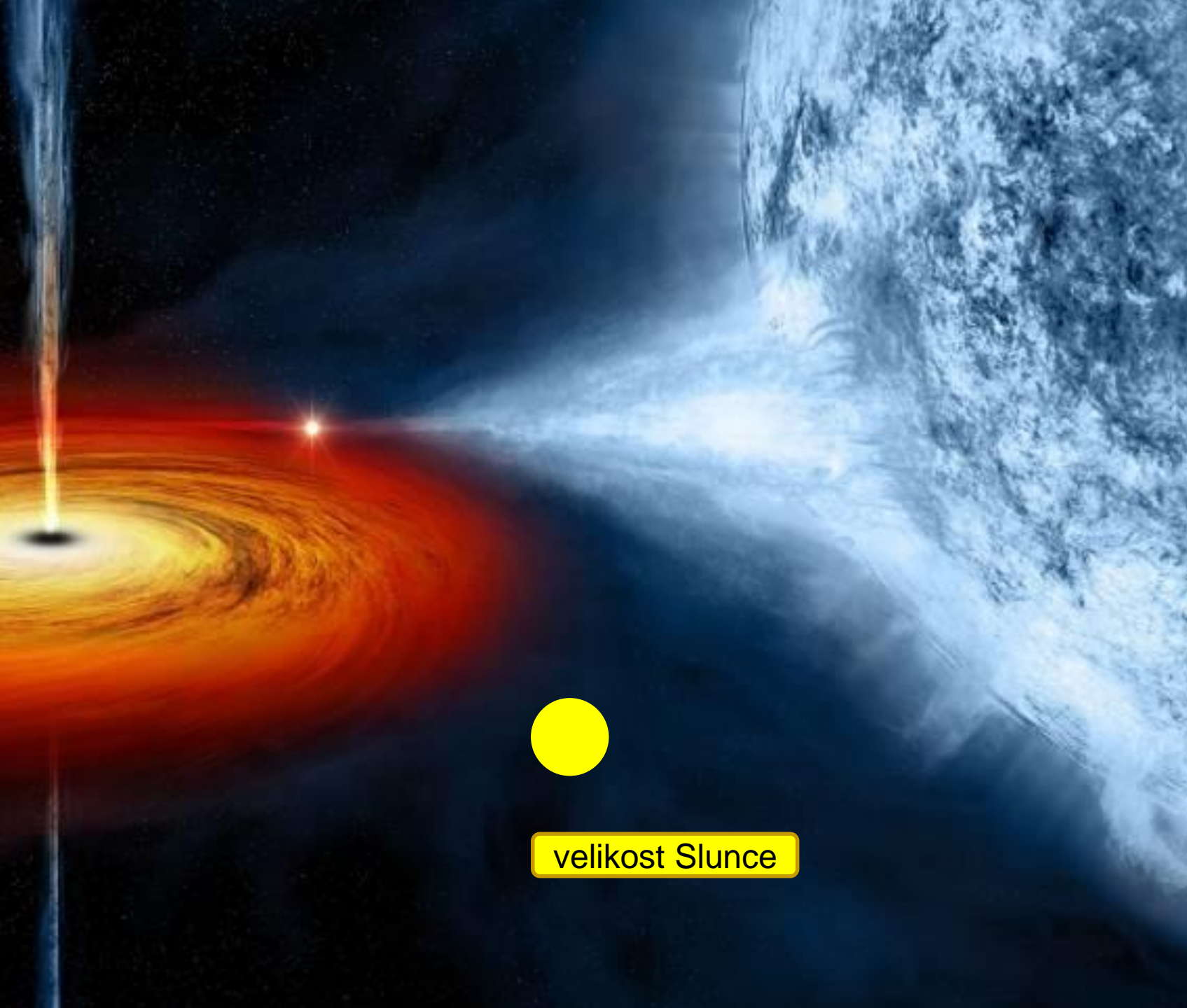
rentgenové
dvojhvězdy

rentgenové
dvojhvězdy

Cygnus X-1
hmotnost asi 15 sluncí

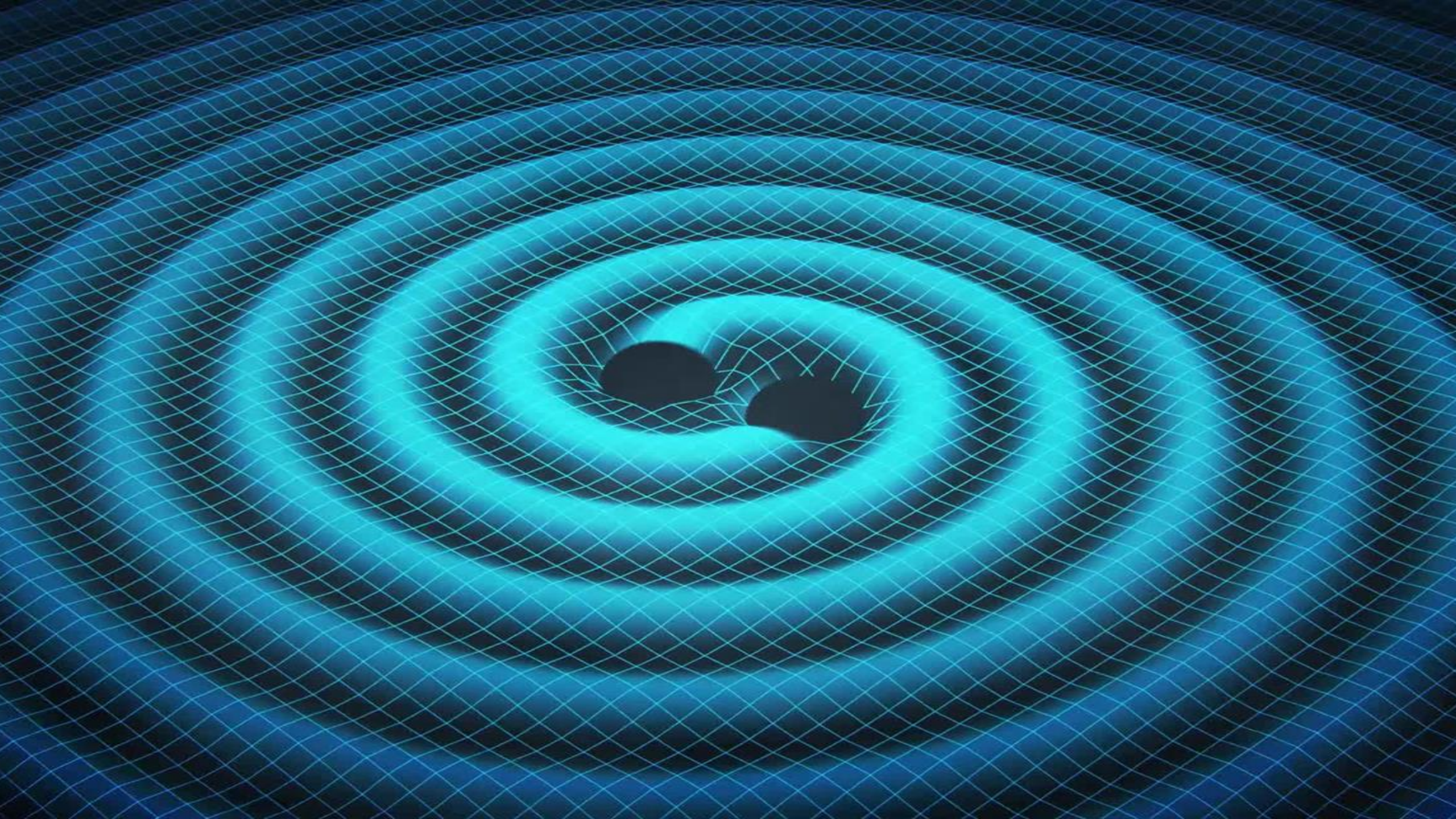

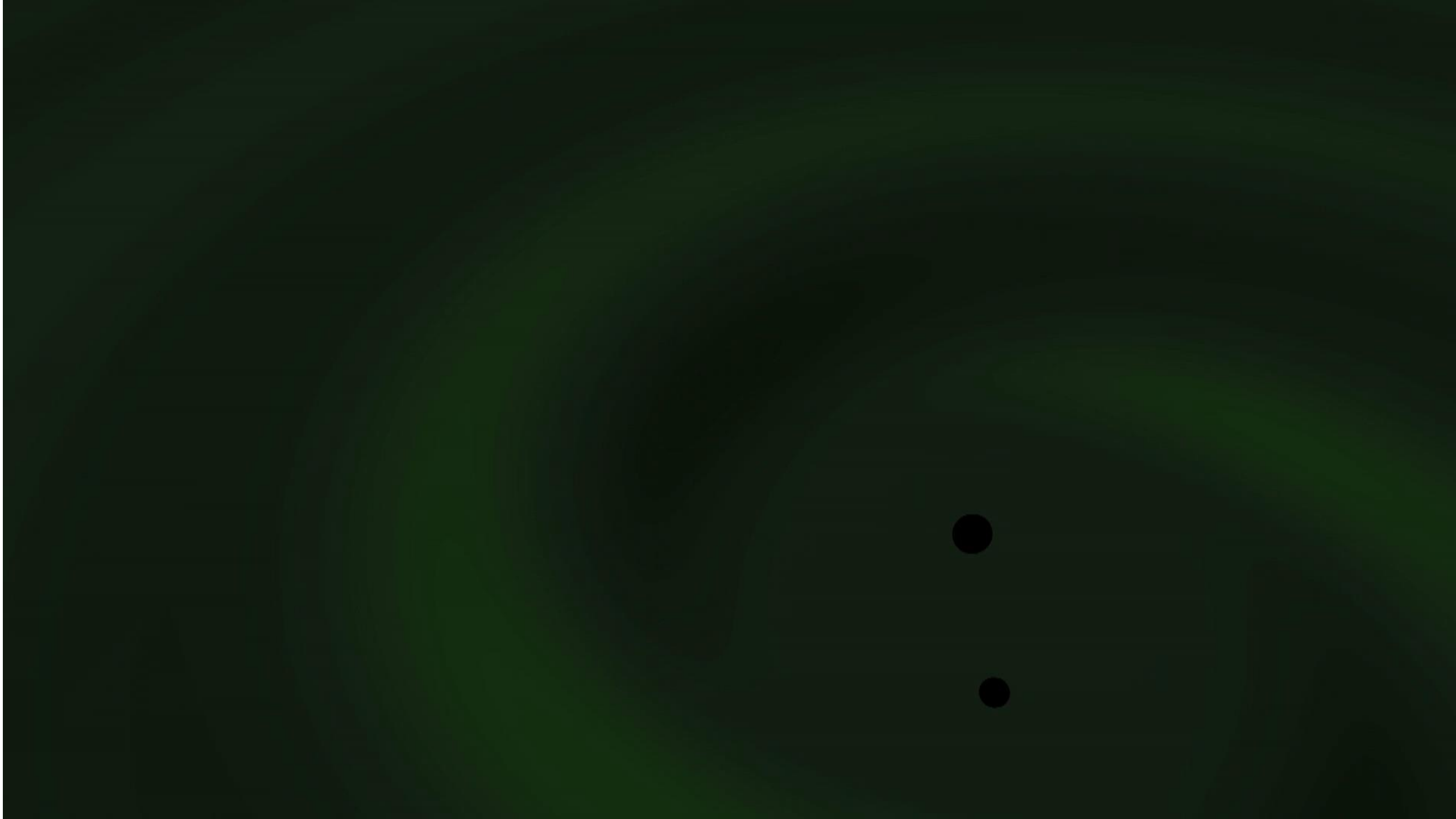
rentgenové
dvojhvězdy

velikost Slunce

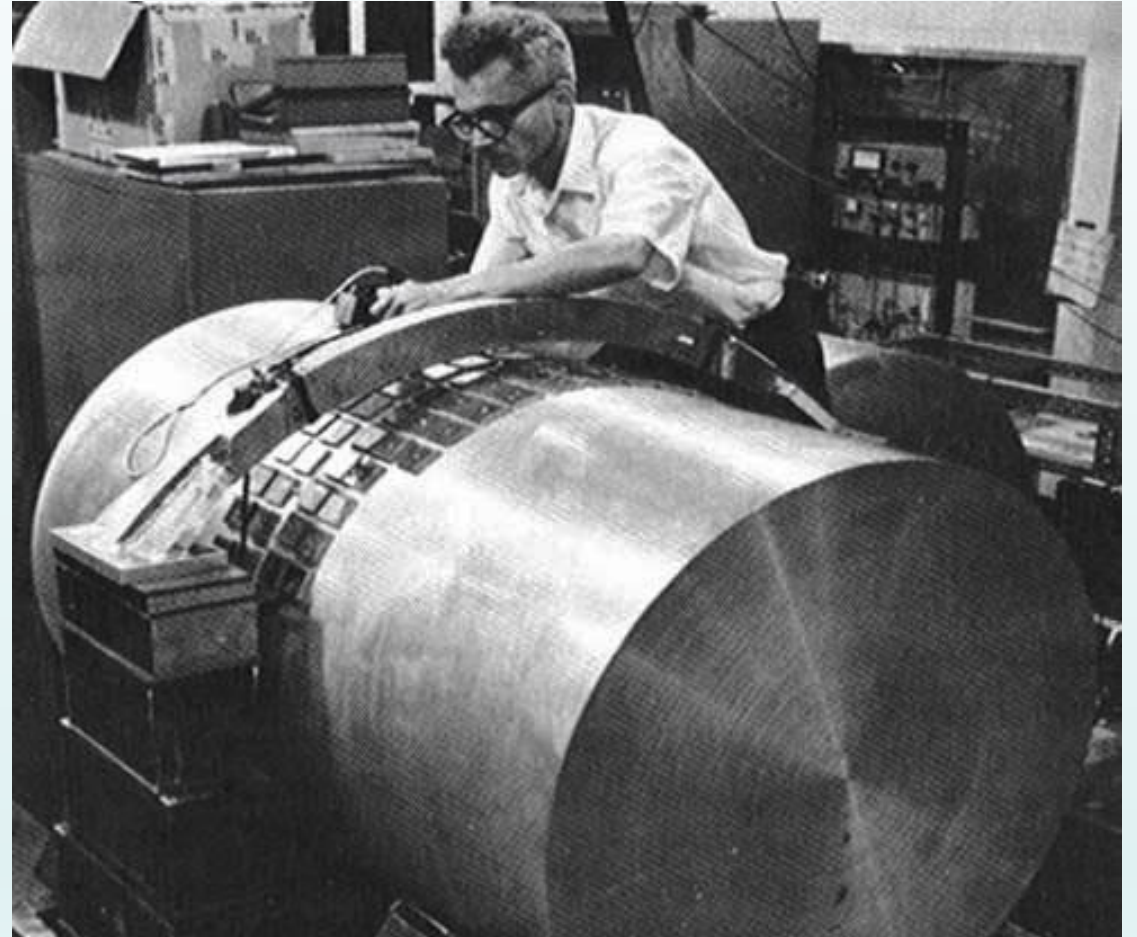
**mohou existovat dvojhvězdy, kde
obě složky jsou černé díry?**

Detekce gravitačních vln

- první pokusy již na konci 50.let

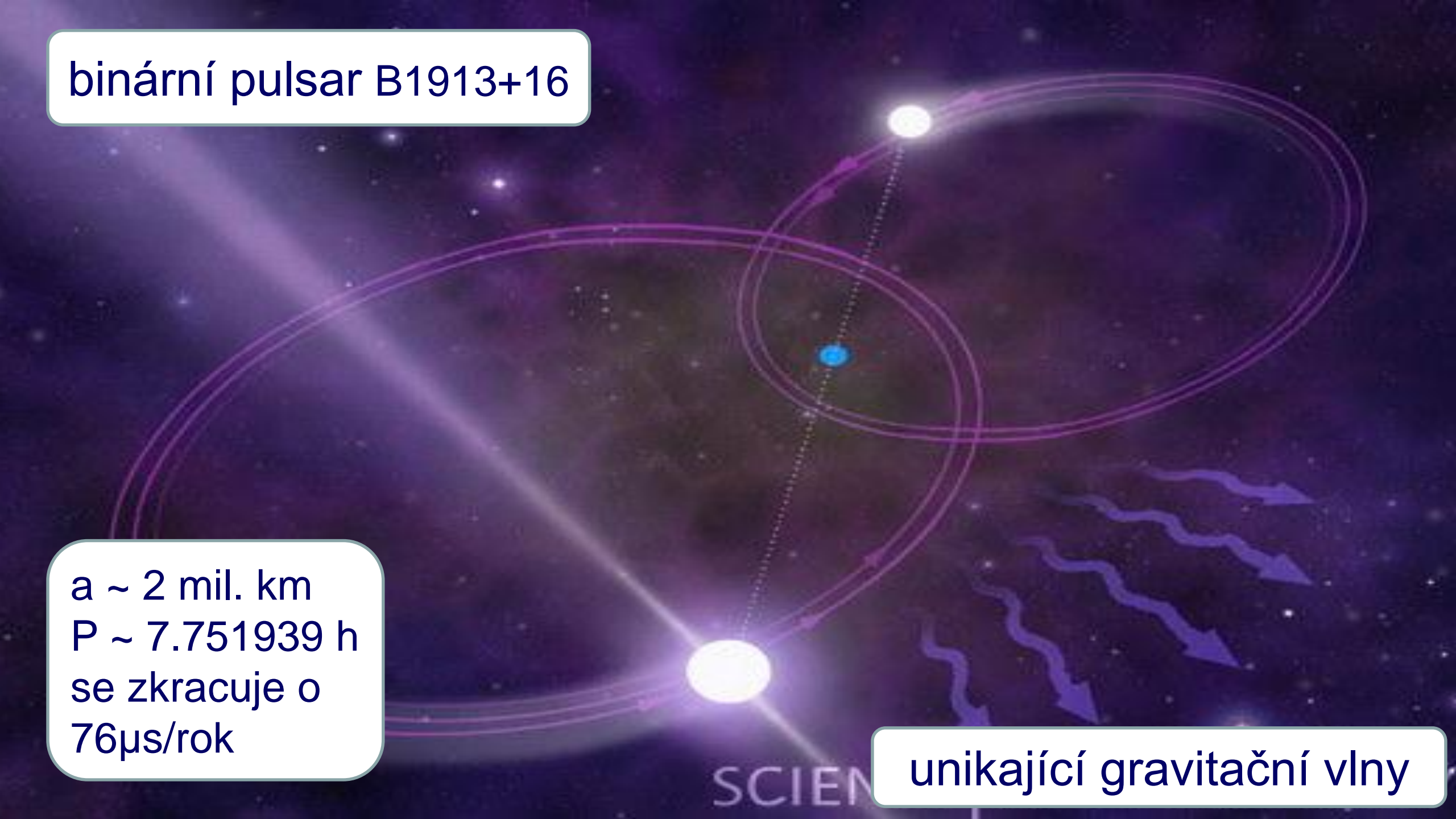
J. Weber, rezonanční detektor, 1965

binární pulsar B1913+16

a ~ 2 mil. km
P ~ 7.751939 h
se zkracuje o
76 μ s/rok

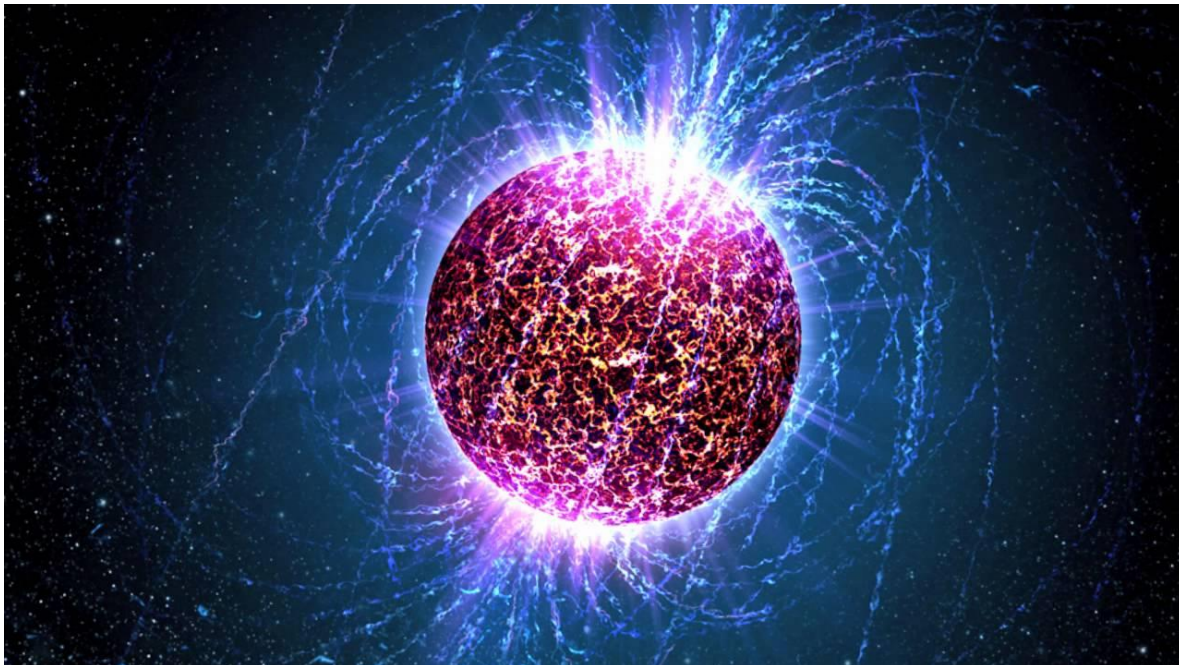
unikající gravitační vlny

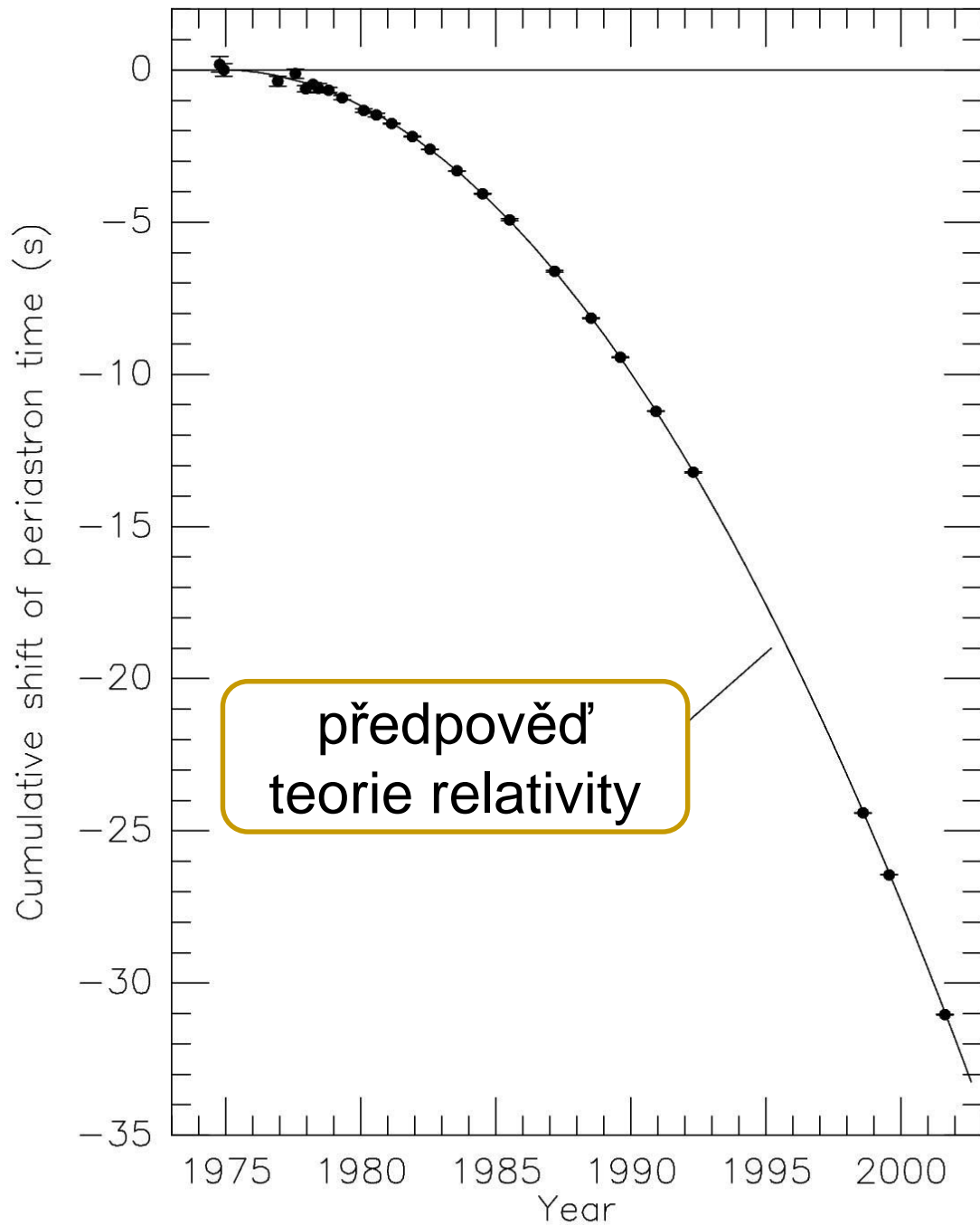
SCIEN

Pulsary - neutronové hvězdy s majákem

- veškerá hmota je v ní stlačena do atomových jader ($p^+ + e^- \rightarrow n^0$)
- nesmírně hustá hmota
  - jedna čajová lžička $\approx$ hmotnost veškerého lidstva

- měření změny rotační periody binárního pulsaru v průběhu desetiletí

- přesně sedí podle teorie relativity!
- důkaz existence gravitačních vln!

1993

Russel A. Hulse
Joseph H. Taylor

Hanford,
Washington

Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory (LIGO)

Livingston,
Louisiana

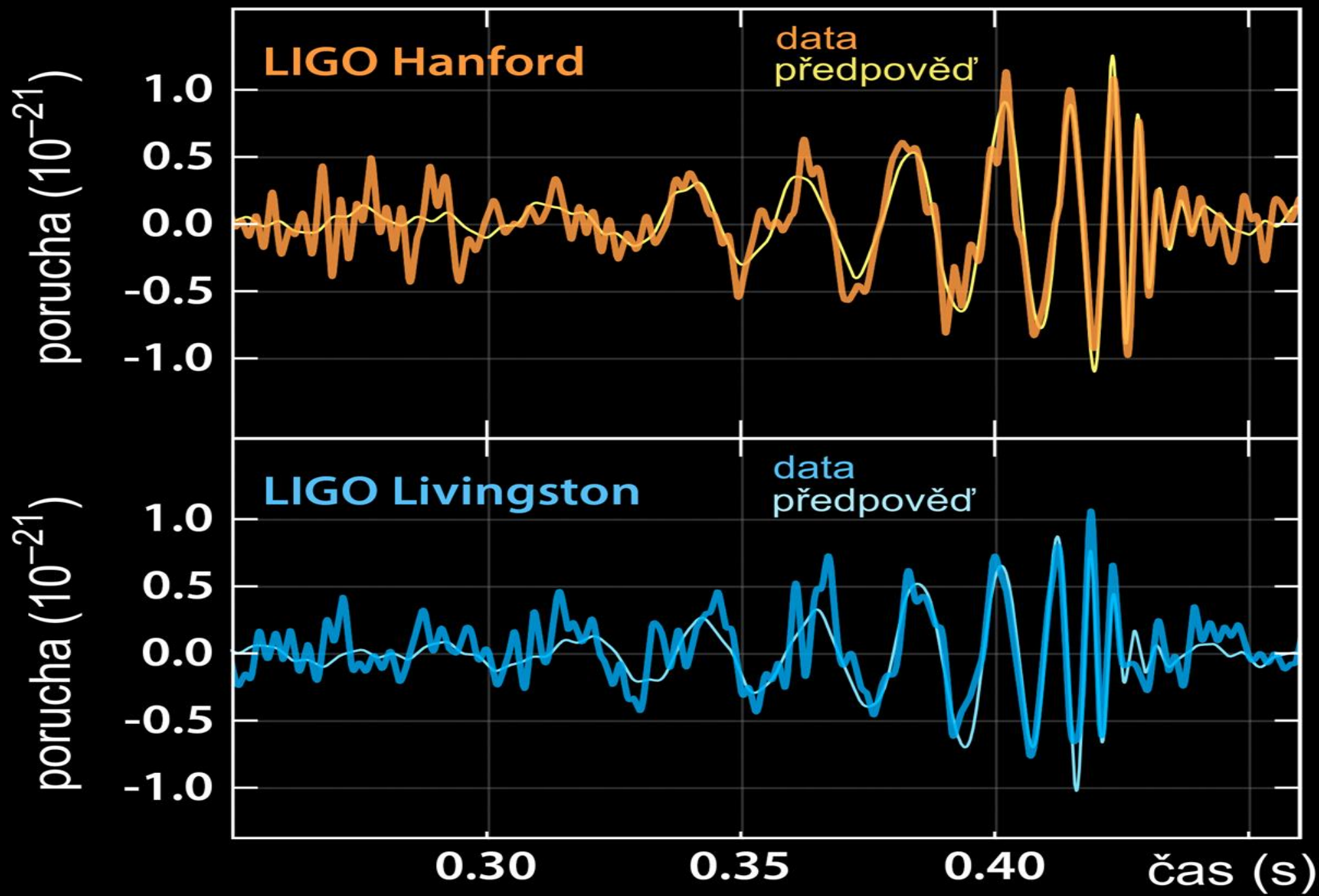
Hanford,
Washington

Laser Interferometer Gravitational-Wave Observatory (LIGO)

Livingston,
Louisiana

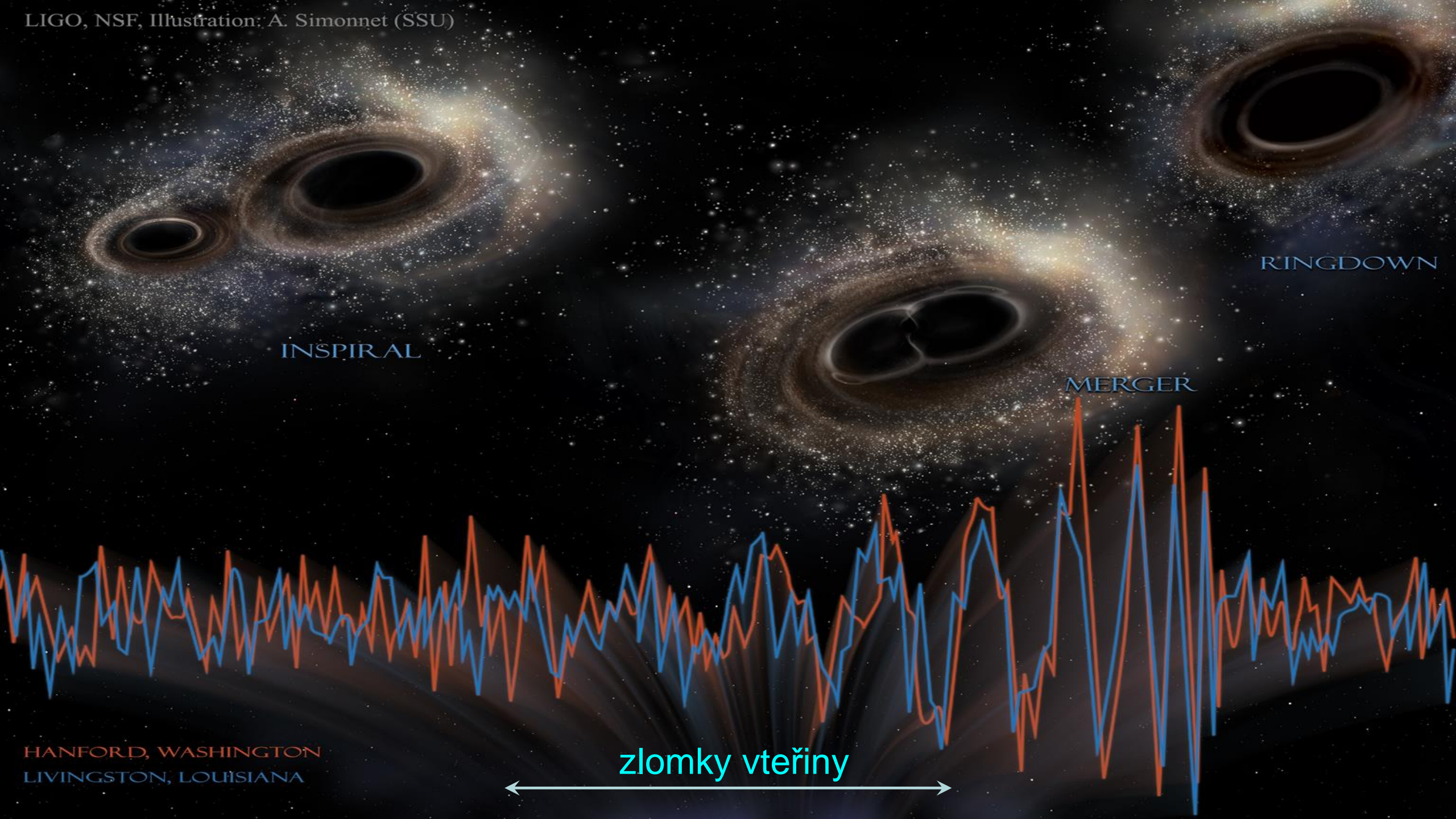

Scale of Effect Vastly Exaggerated

GW 150914

$M_1 = 36 \pm 5 M_{\odot}$
 $M_2 = 29 \pm 4 M_{\odot}$
 $M = 62 \pm 4 M_{\odot}$
 $\Delta E = 3 \pm 0.5 M_{\odot} c^2$
 $a = 0.67 \pm 0.05 \text{ GM}/c$
 $D = 410 \pm 180 \text{ Mpc}$

INSPIRAL

RINGDOWN

MERGER

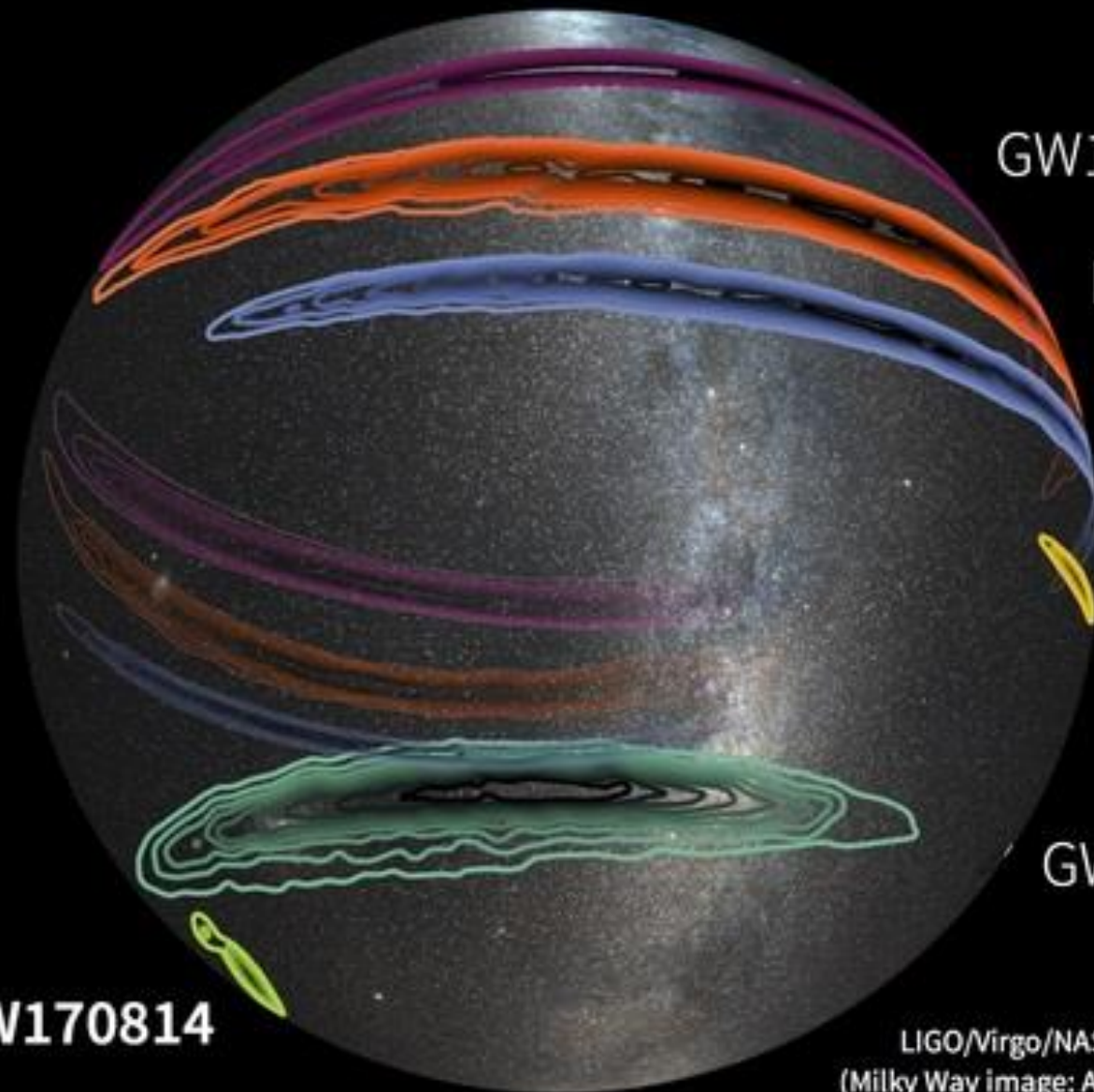
HANFORD, WASHINGTON
LIVINGSTON, LOUISIANA

zlomky vteřiny

Virgo, Itálie

GW170814

GW170104

LVT151012

GW151226

GW170817

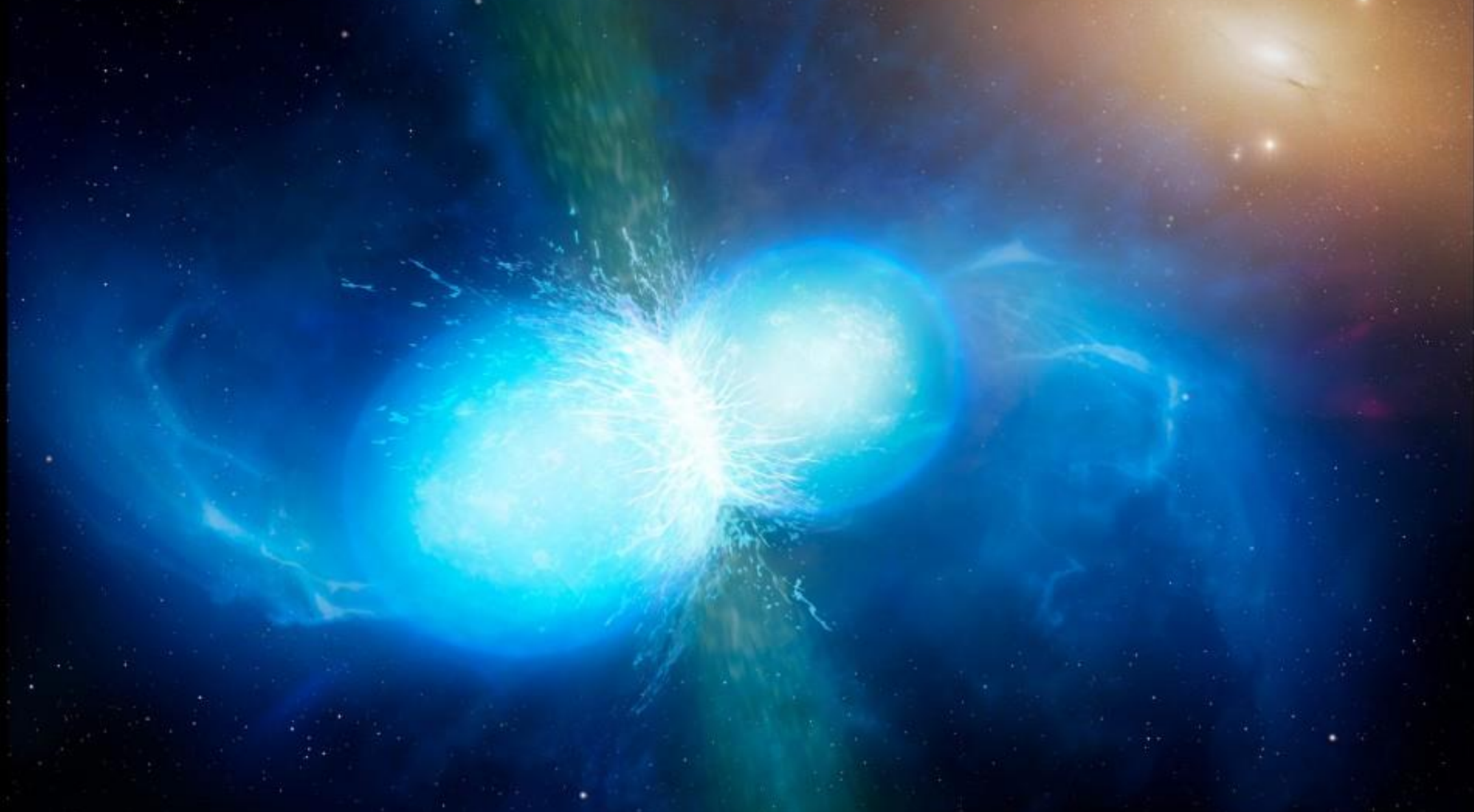
GW150914

LIGO/Virgo/NASA/Leo Singer
(Milky Way image: Axel Mellinger)

GW 170817 – srážka dvou neutronových hvězd, kilonova

Earth

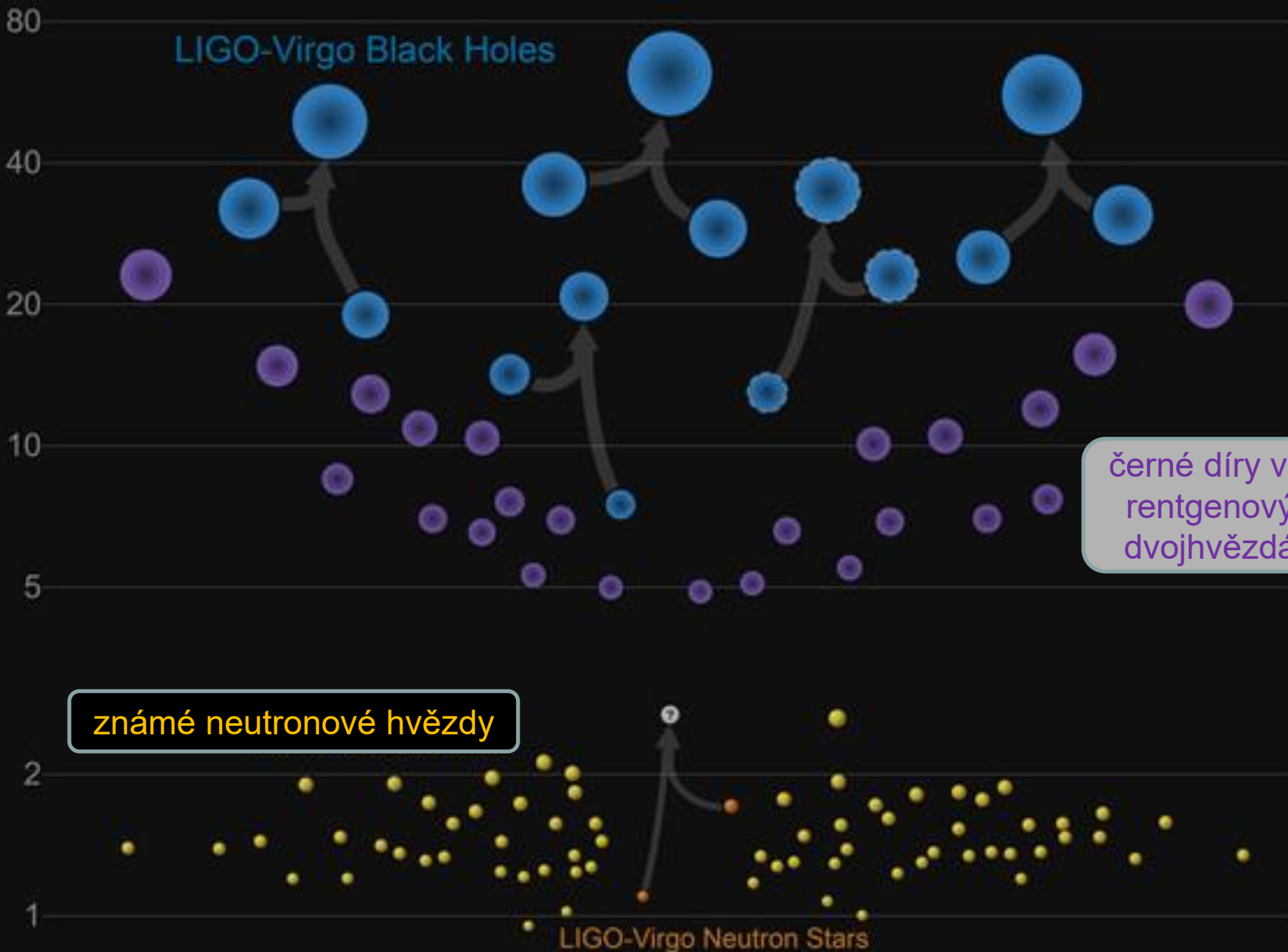
Space

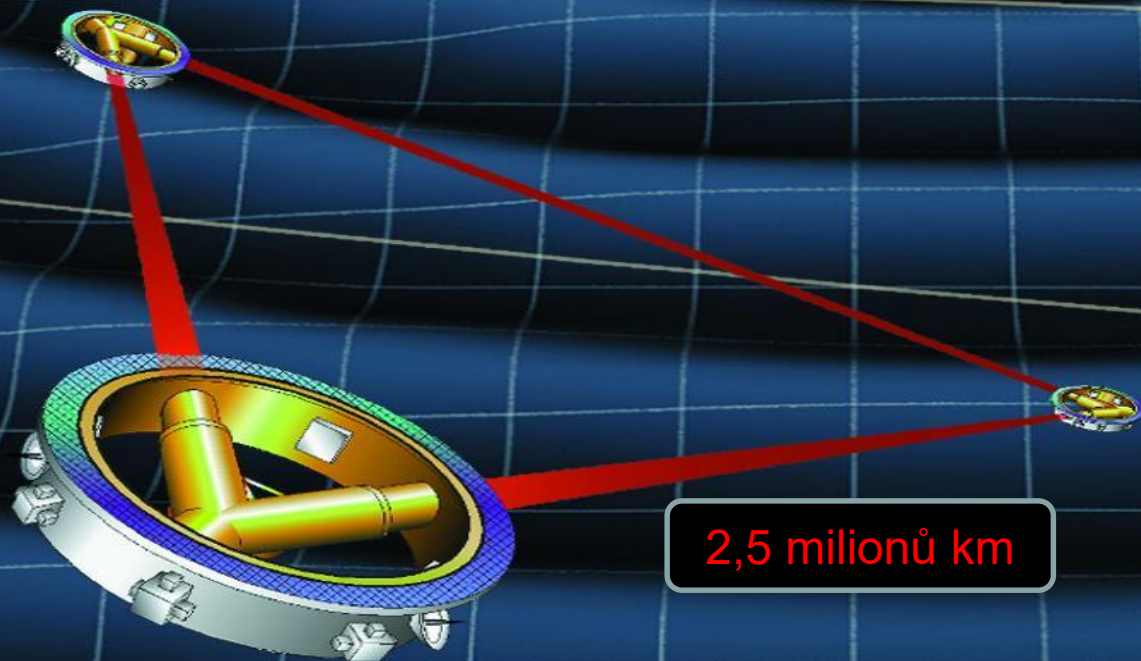
**Jaká je budoucí
perspektiva studia
gravitačních vln?**

hmotnost

[v násobcích hmotnosti Slunce]

vesmírná mise
Evropské kosmické
agentury LISA

2,5 milionů km

zdroje

perioda

frekvence

detektory

kvantové fluktuace raného vesmíru

dvojice obřích černých děr

dvojice kompaktních hvězd

objekty zachycené obří černou dírou

supernovy

miliardy roků

roky

hodiny

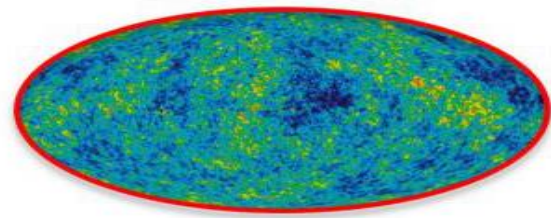
sekundy

ms

10^{-16} 10^{-14} 10^{-12} 10^{-10} 10^{-8} 10^{-6} 10^{-4} 10^{-2} 10^0 10^2 (Hz)

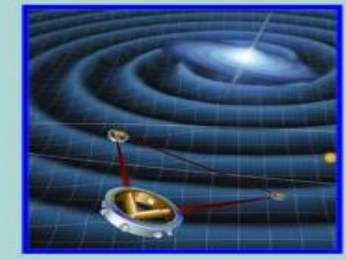
polarizace reliktního záření

síť pulzarů

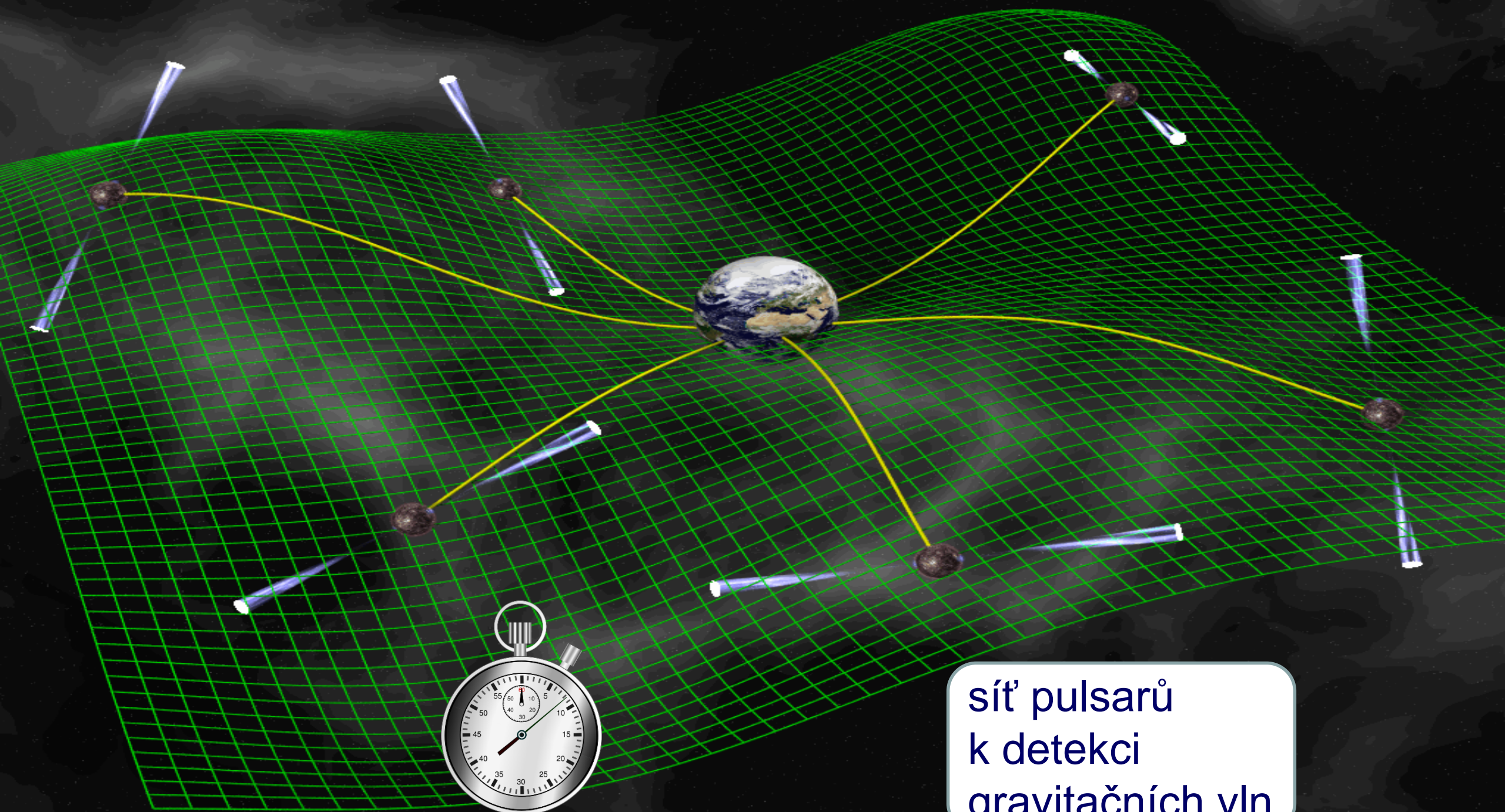

vesmírné interferometry

pozemské interferometry

síť pulsarů
k detekci
gravitačních vln

Závěr

- gravitační vlny skutečně detekovány!
- otevřely nové okno do vesmíru
  - dvojhvězdné systémy černých děr existují
    - jak časté jsou? do jakých hmotností narůstají černé díry podobnými srážkami?
  - při srážce neutronových hvězd dochází k výbuchu, tzv. kilonově
    - provází ji krátké gamma záblesky, které pozorujeme již desetiletí
    - do okolního prostoru se dostávají vzácné kovy (zlato, platina, atp.)
    - co vzniká? černá díra?

Závěr

- gravitační vlny skutečně detekovány!
- otevřely nové okno do vesmíru
  - dvojhvězdné systémy černých děr existují
    - jak časté jsou? do jakých hmotností narůstají černé díry podobnými srážkami?
  - při srážce neutronových hvězd dochází k výbuchu, tzv. kilonově
    - provází ji krátké gamma záblesky, které pozorujeme již desetiletí
    - do okolního prostoru se dostávají vzácné kovy (zlato, platina, atp.)
    - co vzniká? černá díra?
- **potvrdily (opět) platnost Einsteinovy obecné relativity!**

Děkuji Vám
za
pozornost
!!!

jiri.svoboda@asu.cas.cz